

В'ячеслав Вапнярчук,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

УДК 343.14

Правові наслідки порушення процесуальної форми збирання доказів у кримінальному провадженні

Розвиток науки вітчизняного кримінального процесу обумовлює необхідність дослідження та перегляду традиційних наукових поглядів щодо окремих проблем кримінального процесуального доказування. Однією з найбільш важливих в теорії доказів є проблема допустимості доказів, й, зокрема питання щодо правових наслідків порушення процесуальної форми збирання доказів (формування доказової основи правової позиції суб'єкта доказування) у кримінальному провадженні. В наукових публікаціях цьому питанню приділяється значна увага. Проте, однозначного підходу до її вирішення нема. Тому висловлення власної позиції щодо їх вирішення є досить важливим і необхідним. Саме цими обставинами пояснюється необхідність написання цієї статті, її логіка та зміст.

Метою роботи є дослідження правових наслідків порушення процесуальної форми збирання доказів (формування доказової основи правової позиції суб'єкта доказування) у кримінальному провадженні.

Кримінальний процесуальний закон встановлює певні умови, проце-

дуру і гарантії (процесуальну форму) проведення дій по формуванню доказової основи (збиранню доказів). Якщо ці вимоги не дотримані, одержаний доказ може бути визнано недопустимим, навіть за умови законності суб'єкта, джерела та способу формування доказової основи (збирання доказів).

Саме при розгляді цього правила в юридичній літературі обговорюється мабуть найголовніша проблема допустимості доказів – правові наслідки порушення процесуальної форми одержання доказів (або чи всяке процесуальне порушення призводить до безумовної недопустимості доказів).

Окремими вченими висловлена точка зору, що будь-яке процесуальне порушення незалежно від його характеру, допущене при збиранні доказів, веде до визнання їх не допустимими [1, с. 123; 2, с. 106] (у цьому зв'язку відзначається виділення теорій «чаю та чорнил» [3, с. 144-146] та «нещадного виключення доказів» [4, с. 7-11]). Інші науковці займають не таку категоричну позицію, виступаючи за диференційований підхід [5, с. 245; 6,

с. 72-105; 7, с. 49-50; 8, с. 90; 9, с. 92; 10, с. 1-5; 11, с. 123-128].

На наш погляд, саме останній підхід заслуговує на підтримку. Адже, як відомо, процесуальна форма при всій її важливості не є самоціллю. Вона має глибокий сенс і призначення, про що не потрібно забувати. Процесуальна форма покликана забезпечити вирішення двох, хоча й тісно зв'язаних, однак різних завдань: по-перше, максимально гарантувати достовірність отриманих фактичних даних і, по-друге, захистити законні права та інтереси особи [12, с. 8; 6, с. 78-80].

Звідси й процесуальні порушення, які впливають на допустимість доказів, можуть бути двох видів: 1) які піддають сумніву достовірність доказів в результаті порушення процедурних вимог закону щодо здійснення процесуальних дій (наприклад, проведення обшуку без понятих, пред'явлення об'єкта для впізнання без дотримання вимоги закону щодо їх кількості); 2) які порушують права і свободи особи (наприклад, порушення права недоторканості особи шляхом застосування насильства при проведенні допиту). Відповідно й підхід до цих видів порушень повинен бути принципово різним, оскільки перші мають гносеологічну природу, а другі – соціальну [13, с. 73].

В юридичній літературі, окрім вказаних вище (на наш погляд, цілком правильно), виділяється й ще одна категорія процесуальних порушень, які визначають допустимість доказів – недотримання загальних правил кримінального провадження [13, с. 73]. Вони відрізняються від двох перших видів порушень тим, що стосуються не тільки доказів, а призводять до недійсності всіх інших процесуальних дій та рішень. Прикладами таких порушень є: проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій за рамками кримінального провадження (до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування (крім огляду місця події)) або після закінчення

досудового розслідування); здійснення досудового розслідування (й зокрема одержання доказів в його процесі) неналежним суб'єктом (наприклад, якому дане провадження не підслідне); проведення незаконного закритого судового розгляду і т.п. Ми не розглядатимемо цей вид порушень закону, оскільки це питання виходить за рамки теорії доказів, є більш широким (а окремі порушення охоплюються іншими правилами допустимості доказів (зокрема, правилом щодо належного суб'єкта)). Проблема допустимості доказів в таких ситуаціях, на нашу думку, вирішується досить просто – якщо визнаються недійсними всі процесуальні дії та рішення, то й отримані докази теж недопустимі.

Розглянемо докладніше перші два види порушень, які впливають на допустимість доказів.

1. Процесуальні порушення першого виду (тобто, які піддають сумніву достовірність доказів в результаті порушення процедурних вимог закону щодо здійснення процесуальних дій) можна поділити на істотні та неістотні.

Істотні це порушення, які вплинули чи могли вплинути на достовірність отриманого результату (або як передбачено в ст.412 КПК, які перешкодили чи могли перешкодити ухвалити законне та обгрунтоване рішення). Такі порушення однозначно тягнуть за собою визнання отриманих доказів недопустимими. Проте, варто підтримати висловлену в науковій літературі думку, що ці порушення можуть бути розділені на: (1) такі, що можуть та (2) такі, що не можуть бути подолані [6, с. 86].

З приводу характеристики подолання процесуальних порушень кримінальної процесуальної форми при збиранні доказів (формуванні доказової основи правової позиції суб'єкта доказування) досить важливим насамперед є методологічне обгрунтування такої можливості. Цілком вдала спроба цього, на наш погляд, була зроблена Ю. К. Орловим, який зазначає, що допустимим чи недопустимим

може визнаватися тільки якийсь окремий доказ (відомості про певні факти – примітка В. В.), а не факт, який він встановлює. Факт не може бути допустимим чи недопустимим. Він може оцінюватися як належний або ні, достовірний або сумнівний, спірний і т.п., але не з позиції допустимості. Звідси слідує, що при визнанні будь-якого доказу недопустимим факт, що в ньому міститься, цілком може бути встановлений сукупністю інших зібраних у справі доказів. В протилежному випадку ми прийдемо до абсурду – неправильно проведений допит одного свідка потягне недопустимість показань десяти інших, які розповіли про той же факт [13, с. 73].

Відразу варто зауважити, що під подоланням процесуальних порушень, допущених при проведенні тих чи інших процесуальних дій, розуміється не відновлення статусу доказу отриманого незаконним шляхом й таким чином визнаного недопустимим, а можливість встановлення відомостей про факти, які в ньому містилися, сукупністю інших зібраних доказів¹.

Тими, що можуть бути подолані, на наш погляд, є: а) всі порушення, які стосуються *дефектів процесуального оформлення* порядку проведення процесуальних дій (наприклад, неточність поставленої дати в процесуальному документі може бути усунута шляхом допиту слідчого, понятих, інших учасників слідчої (розшукової) дії), а також б) окремі *порушення по-*

рядку проведення процесуальних дій (тобто їх змісту), за умови, якщо до цього нема перешкод гносеологічного характеру.

Можливими способами подолання (усунення, нейтралізації, компенсації) (саме так розкривається зміст терміну подолання авторами Теорії доказів. Див.: [5, с. 240-241]) процесуальних порушень є:

а) дублювання, повторення (повне або часткове) слідчої (розшукової) чи іншої процесуальної дії («подвоєння доказів» за термінологією Н. М. Кіпніса) [6, с. 83] (наприклад, повторний допит, повторна експертиза тощо);

б) якщо таке дублювання неможливе (наприклад, повторне пред'явлення для впізнання; у зв'язку із зміною обстановки місця події; неможливістю реконструювати місце, де здійснювався слідчий експеримент), проведення інших слідчих (розшукових) дій (наприклад, допиту учасників процесуальної дії, результати якої визнані не допустимими);

в) коли ж і зазначеними вище способами усунення недоліків є неможливе, той чи інший факт може підтверджуватися сукупністю інших допустимих доказів, які були раніше в передбаченому законом порядку зібрані в цьому кримінальному провадженні (так, наприклад, у випадку неправильного проведення впізнання залишаються в силі попередні показання того, хто впізнавав. Хоча їх до-

¹ Варто зауважити, що окремі науковці, надаючи важливого значення можливості перевірюваності доказів, висловлювали думку про необхідність визначення законної процедури перевірки доказів як самостійного правила (критерію) встановлення їх допустимості. зауважити, що окремі науковці, надаючи важливого значення можливості перевірюваності доказів, висловлювали думку про необхідність визначення законної процедури перевірки доказів як самостійного правила (критерію) встановлення їх допустимості. В недалекому минулому й автор цієї роботи займав таку позицію. Див.: [14, с. 71]

Зараз же ми займаємо дещо іншу позицію. На наш погляд, розуміння перевірюваності як критерію допустимості є досить сумнівним. Адже як зазначено в чинному законі (ч. 1 ст. 86 КПК) властивість допустимості доказів стосується лише порядку його отримання. Перевірка ж отриманого доказу, як правило, спрямована на встановлення його інших ознак (зокрема, належності, достовірності чи значимості). Крім того, можливо навіть більш вагомим аргументом, який не дає нам можливість віднести перевірюваність до критеріїв допустимості доказів (доказування), є те, що вона є змістом не оцінки, а перевірки доказів (доказування).

казова цінність без впізнання є не значною, вони в певній мірі все таки можуть компенсувати дефект цієї слідчої (розшукової) дії).

Неістотними порушеннями є такі, які не вплинули і не могли вплинути на достовірність отриманого результату (наприклад, особа викликана до слідчого не шляхом вручення їй повістки про виклик (як це передбачено в ст. 135 КПК), а шляхом усного запрошення безпосередньо самим слідчим, або переданого через родичів, сусідів; допит проводився без перерви не 2 години, а 2 години 2 хвилини). Такого роду порушення, на наш погляд, на допустимість доказів не впливають, хоча, зрозуміло, що заохочуватися не повинні.

2. Процесуальні порушення другого виду, тобто ті, які зв'язані з ущемленням прав і свобод особи. Їх теж, на наш погляд, можна поділити на істотні та неістотні.

Істотні порушення. Відповідно до ст. 87 КПК докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є недопустимими. Істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, є такі діяння: 1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого суттєвих умов; 2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження; 3) порушення права особи на захист; 4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права; 5) порушення права на перехресний допит; 6) отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у

цьому кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 87 КПК).

Крім того, згідно з ч. 1 ст. 87 КПК, будь-які докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, є недопустимими. Дана норма, по суті, містить в собі положення, яке в науковій літературі дістало назву «правило про плоди отруєного дерева» (окремими дослідниками воно виділяється як самостійне правило допустимості доказів. Див., наприклад: [7, с. 217-219]). Згідно з цим правилом, якщо на підставі незаконно отриманих доказів були одержані інші докази, то вони є недопустимими, оскільки є похідними від незаконно отриманих (плоди отруєного дерева теж є отруйними).

Так, наприклад, якщо обшук, огляд (будь-яка інша слідча (розшукова) чи інша процесуальна дія) проведені з істотним порушенням прав і свобод людини, то її результати, зафіксовані в такому процесуальному джерелі як документ (протоколі цієї дії) визнаються недопустимими на підставі правила про недотримання законної процесуальної форми збирання доказів. Однак, якщо в результаті цих незаконно проведених процесуальних дій будуть вилучені будь-які предмети чи документи (щодо яких в подальшому можуть навіть бути проведені інші слідчі (розшукові) дії (наприклад, їх огляд, впізнання, експертиза тощо) й можуть бути одержані інші докази), то вони також повинні визнаватися недопустимими на підставі саме якраз правила «про плоди отруєного дерева». Тобто, в такому разі з кримінального провадження повинні виключатися не тільки відповідні протоколи обшуків, оглядів, а й вилучені в ході них предмети – речові докази, а також висновки експертів про дослідження цих предметів та документи (протоколи огляду, впізнання цих предметів) тощо.

Як бачимо закон однозначно передбачає необхідність визнання доказів одержаних з істотним порушенням прав і свобод недопустимими. Однак

виникає питання, чи можуть такі порушення бути подолані, так як і порушення першого виду. Зважаючи на те, що під таким подоланням ми розуміємо відновлення не статусу доказу, а доказової інформації, яка в ньому містилася, на наш погляд, на це питання потрібно дати ствердну відповідь. Можливими шляхами такого подолання (усунення, компенсації, нейтралізації) можуть бути ті ж, які ми розглядали щодо першого виду порушень.

Так, повторне проведення слідчої (розшукової) дії може мати місце, зокрема, у випадку коли особа, відносно якої вона проводилася, не заперечує (тим більше, якщо вона на цьому наполягає). Наприклад, близький родич підозрюваного перед допитом не був повідомлений про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання (таким чином його показання визнаються недопустимими), висловлює бажання, щоб його допитали, оскільки вважає, що може повідомити інформацію, яка має значення для кримінального провадження). Крім того, встановлення фактичних обставин іншими доказами (за виключенням вказаних вище похідних від недопустимого), може мати місце й з використанням доказів, які, як вже фігурують в цьому провадженні, так і тих, що можуть бути здобуті в результаті проведення інших процесуальних дій.

Неістотні порушення. Деяко інший підхід щодо питання про допустимість доказів, на наш погляд, повинен бути при допущенні порушень закону, зв'язаних із ущемленням прав і свобод особи, які не є істотними. Роз-

глянемо його на прикладі можливого застосування примусу при отриманні доказів.

Відповідно до ч. 2 ст. 11 КПК під час кримінального провадження забороняється піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність. Застосування саме такого примусу, як зазначалося вище і відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК, є істотним порушенням кримінального процесуального закону й обов'язково тягне за собою визнання отриманих доказів не допустимими.

Однак в кримінальному провадженні при формуванні доказової основи (більш звичніше для процесуалістів – під час збирання чи перевірки доказів) може мати місце й іншого виду примус (інші форми впливу²), який не є таким, що посягає на людську гідність (наприклад, погроза свідку, який відмовляється від дачі показань, у вигляді можливого притягнення за це до кримінальної відповідальності чи можливого осуду з боку суспільства за неактивну громадську позицію тощо) й не тягне за собою, на наш погляд, обов'язкового визнання отриманих доказів не допустимими.

Крім того, при характеристиці примусу потрібно не забувати, що в юриспруденції його поділяють на *неперборний* та *перборний*. *Неперборний* примус має місце за наявності двох ознак: а) вимушеність поведінки особи, щодо якої він застосовується, тобто наявність такого стану, коли

² Так, зокрема, мова може йти про застосування обману як умовного «тактичного прийому» при здійсненні кримінального процесуального доказування. На перший погляд, висловлена думка є неприйнятною. Проте, якщо врахувати реалії кримінальної процесуальної діяльності, то необхідно констатувати, що на практиці до нього досить часто вдаються сторони кримінального провадження. Чесно кажучи, не бачимо в цьому великого негативу. Однак переконані, що певні запобіжники можливих зловживань використання обману в доказуванні (рамки його застосування) повинні бути розроблені та регламентовані. До них, наприклад, можуть бути віднесені: невикористання незнання права; неможливість дачі обіцянок, які не можуть бути завідомо виконані; використання неправдивих, фальсифікованих доказів; застосування до осіб з дефектами психіки; з використанням релігійних забобів тощо.

особа не здатна керувати своїми вчинками, тому вимушена підкоритися вимогам того, хто застосовує насильство; б) обмеженість її фізичних функцій вимогою певної поведінки з боку того, хто застосовує примус. Застосування непереборного примусу при одержанні доказів однозначно виключає можливість визнання їх допустимими, навіть, якщо він є не істотним порушенням прав і свобод особи. Переборний же примус не позбавляє можливості особи, до якої застосовується, керувати своїми діями, за ним залишається свобода вибору певного варіанта поведінки, а тому, на нашу думку, такий примус не завжди повинен вважатися обставиною, що виключає можливість визнання отриманого доказового результату допустимим.

Підтвердженням необхідності саме такого розуміння є положення, закріплене у Зводі принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню або арешту в будь-якій формі (Затвердженого Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №43/173). Так, згідно принципу 21 Зводу «забороняється зловживати положенням затриманого або заарештованого з метою примусу його до визнання, будь-якого іншого викриття самого себе чи дачі показань проти будь-якої іншої особи. Жодна затримана особа не повинна бути піддана під час допиту примусу, погрозам чи таким методам дізнання, які порушують його можливість приймати рішення чи виносити судження» (виділено В. В.). Отже, виходячи із смислу цієї норми, є неправомірним: примус до дачі показань під загрозою застосування до особи затримання чи арешту; проведення допиту такої особи протягом тривалого часу або за такого фізичного стану допитуваного, що позбавляє його адекватної можливості до відстоювання своєї позиції (тобто, по суті, можливості керувати своїми діями) тощо. Що ж стосується примусу, який не виключає можливості особи, щодо якої він застосований під час здійснення доказової діяльності, керувати своїми діями, то такої

заборони вказаний міжнародний договір не містить. А отже, можна зробити висновок, що при застосуванні такого примусу можливі варіанти, коли одержаний в результаті його застосування доказ може бути визнаний допустимим.

В яких же випадках застосування переборного примусу при здійсненні доказування, що ущемляє права і свободи особи, може призвести до визнання отриманої доказової інформації допустимою чи недопустимою?

На нашу думку, для вирішення цього питання, варто звернутися до аналізу положень статей 39, 40 КК України, відповідно до яких можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за скоєння злочину під переборним фізичним та переборним чи непереборним психічним примусом залежить від наявності (відсутності) стану крайньої необхідності. Хіба діяння, яке передбачено Кримінальним кодексом (злочин), від відповідальності за скоєння якого особа може бути звільнена у вказаних випадках, є менш суспільно-небезпечним явищем, ніж застосування переборного примусу (інколи такого, який не призводить до жодних негативних наслідків) в результаті чого отримується доказ, котрий може бути й таким, що насправді відповідає дійсності й допомагає досягти мети правосуддя, а загалом і захистити права та інтереси окремих осіб або інші правоохоронювані інтереси.

На підставі таких міркувань, вважаємо, що якщо при здійсненні доказування буде застосовано переборний фізичний чи психічний примус, то вирішення питання про допустимість отриманих результатів повинно вирішуватися також відповідно до положень про крайню необхідність. У зв'язку з цим, вважаємо, що є необхідність регламентації кримінальним процесуальним законодавством інституту крайньої необхідності в кримінальному провадженні та наукової розробки порядку його застосування. Варто відзначити, що такі думки вже висловлювалися в

науковій літературі, однак вони стосувалися можливості використання за правилами крайньої необхідності лише отриманих не в передбаченому законом порядку стороною захисту виправдувальних доказів (див., зокрема [9, с. 92; 10, с. 1-5]).

На наш погляд, виходячи з висловлених вище думок, інститут крайньої необхідності може бути застосований до любых доказів, отриманих будь-якою стороною. З цього приводу можна навести надумані, але цілком можливі випадки, наприклад, свідок, під погрозою слідчого про можливий його громадський осуд з боку інших людей, або підозрюваний під погрозою того, що він буде відповідати за вчинене в більшій мірі, ніж його співучасник у вчиненні злочину, оскільки останній вже написав явку з повинною (що не відповідає дійсності), повідомляють відповідну доказову інформацію.

Для належно і дієвого використання інституту «крайньої необхідності» в кримінальному провадженні, на наш погляд, необхідно було б розробити й законодавчо закріпити правила його застосування. Враховуючи напрацювання щодо сутності крайньої необхідності в кримінальному праві (див., зокрема: [15]), вважаємо, що ними можуть бути:

1) стан крайньої необхідності повинен виникати за наявності відповідної підстави, яка характеризується двома ознаками: (1) небезпекою не встановлення законними способами без допущення неістотного порушення прав і свобод особи важливої доказової інформації (і як наслідок неможливість притягнення до відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, або навпаки можливе притягнення невинуватого; тобто має місце небезпека не досягнення цілей і не виконання завдань кримінального провадження загалом, і захисту прав та законних інтересів осіб, які як постраждали від вчиненого злочину, так і були незаконно притягнуті до кримінальної відповідальності); (2) відсутністю реальної можли-

вості здобуття доказової інформації способами, передбаченими в законі (цей стан тому і визнається станом крайньої необхідності, що викликається тим, що суб'єкт доказування змушений удатися до не зовсім законних способів одержання доказової інформації, як до останньої можливості);

2) правомірним є одержання доказової інформації в результаті процесуального порушення (й подальше визнання отриманої доказової інформації в такому випадку допустимою), якщо воно є співмірним небезпеці, що загрожує: фактично заподіяна шкода в результаті допущеного порушення прав і свобод особи повинна бути рівнозначною або менш значною, ніж потенційна, яка могла б бути завдана іншим правам та свободам цієї або інших осіб, суспільства чи держави. Порівняльна ціннісна оцінка в кожному випадку залежить від конкретних обставин кримінального провадження. За однорідності відверненої і заподіяної шкоди їх порівняння труднощів не викликає (наприклад, за ступенем порушення права на особисту недоторканість, коли певний доказ здобутий з порушенням цього права під впливом переборного примусу, однак він дає можливість звільнити з під варті чи можливого призначення покарання у вигляді позбавлення волі особу, яку було несправедливо обмовлено). У випадку ж зіставлення якісно неоднорідних видів шкоди критеріями, на наш погляд, виступає ієрархія цінностей, передбачена ч. 2 ст. 3 Конституції України, де найвищою соціальною цінністю в Україні визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека.

Підсумовуючи в цій частині дослідження, варто зауважити, що при вирішенні питання про допустимість доказів, отриманих із застосуванням примусу (який можна кваліфікувати як неістотне порушення прав і свобод особи, до якої він застосовується) необхідно встановлювати: по-перше, його характер (переборний чи непереборний) (у цьому зв'язку потрібно

визначати ступінь його впливу на особу, її індивідуальні фізичні можливості, психічний стан, у якому вона опинилася тощо); по-друге, можливість застосування інституту крайньої необхідності (за умови його регламентування в кримінальному процесуальному законодавстві).

Список використаних джерел

1. *Мухин И. И.* Объективная истина и некоторые вопросы оценки судебных доказательств при осуществлении правосудия / И. И. Мухин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1971. – 183 с.
2. *Савицкий В. М.* Уголовный процесс России на новом витке демократизации / В.М. Савицкий // Гос-во и право. – 1994. – № 6. – С. 96-107.
3. *Астапенко О.* Допустимість доказів при їх оцінці у ході кримінально-процесуального доказування / О. Астапенко // Підпр-во, госп-во і право, 2005. – № 10. – С. 144-146.
4. *Гришина Е. П.* Дискуссионные проблемы допустимости доказательств в науке уголовно-процесуального права (теории «беспощадного исключения доказательств», «плодов отравленного дерева» и «асимметрии правил допустимости») / Е. П. Гришина, С. А. Саушкин, И. В. Абросимов // Актуал. вопросы науки и практики. – 2008. – № 1. – С. 7-11.
5. *Теория доказательств в советском уголовном процессе* [2-е изд., испр. и доп.] / за ред. Жогина Н. В. – М. : Юрид. лит., 1973. – 736 с.
6. *Кипнис Н. М.* Допустимість доказательств в уголовном судопроизводстве / Н.М. Кипнис ; отв. ред. Лупинская П. А. – М. : Юристь, 1995. – 128 с.
7. *Золотых В. В.* Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе / В.В. Золотых. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 288 с.
8. *Некрасов С. В.* Юридическая сила доказательств в уголовном судопроизводстве / С. В. Некрасов. – М. : Изд-во «Экзамен», 2004. – 128 с.
9. *Ищенко В. М.* Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування / В. М. Іщенко // Право України. – 2003. – № 7. – С. 90-93.
10. *Стоянов М. М.* Концепції допустимості доказів: проблеми теорії, нормативної регламентації та правозастосовчої практики / М. М. Стоянов // Часопис Акад. адвокатури України. – 2009. – № 3 (4) – С. 1-5. // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/Chauu/2009-3/content.html>;
11. *Павлишин А. А.* Визнання доказів недопустимими за КПК України 2012 року / А. А. Павлишин // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю. П. Аленін. – Одеса : Юридична література, 2013. – 504 с.
12. *Резник Г. М.* Внутреннее убеждение при оценке доказательств / Г. М. Резник. – М. : Юрид. лит., 1977. – 118 с.
13. *Орлов Ю. К.* Проблемы теории доказательств в уголовном процессе / Ю. К. Орлов. – М. : Юристь, 2009. – 176 с.
14. *Вапнярчук В.В.* Кримінальний процес України (в схемах і таблицях): навч. посіб. / В. В. Вапнярчук. – Х. : ФІНН, 2011. – 294 с. – С. 71.
15. *Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар* / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. : Сташиса В. В., Тація В. Я. – К. : Концерн «Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.

Вапнярчук В. В. Правові наслідки порушення процесуальної форми збирання доказів у кримінальному провадженні

У статті досліджується проблема допустимості доказів у кримінальному провадженні, й зокрема одне із ключових правил, що визначає цю властивість – дотримання належного порядку здійснення способу формування доказової основи (збирання доказів). Проаналізовані різні підходи щодо питання про правові наслідки порушення процесуальної форми одержання доказів. Висловлена думка, що вони залежать від виду та істотності порушення. Неістотні порушення, які піддають сумніву достовірність доказів в результаті порушення процедурних вимог закону щодо здійснення процесуальних дій на допустимість доказів не впливають; істотні ж порушення цього виду – можуть бути подолані визначеними в законі способами. Істотні процесуальні порушення другого виду, які зв'язані з ущемленням прав і свобод особи однозначно визнаються недопустимими, хоча теж за певних умов можуть бути подолані при здійсненні доказування; неістотні ж порушення цього виду – можуть інколи й не зумовлювати недопустимість доказів у випадку їх одержання в стані крайньої необхідності. З приводу останньої думки в роботі висловлена пропозиція про введення у вітчизняний кримінальний процес інституту крайньої необхідності.

Ключові слова: докази, процесуальна форма, права і свободи, істотні порушення, неістотні порушення, крайня необхідність.

Вапнярчук В. В. Правовые последствия нарушения процессуальной формы собирания доказательств в уголовном производстве

В статье исследуется проблема допустимости доказательств в уголовном производстве, и в частности одно из ключевых правил, определяющее это свойство – соблюдение надлежащего порядка осуществления способа формирования доказательной базы (собирания доказательств). Проанализированы различные подходы к вопросу о правовых последствиях нарушения процессуальной формы получения доказательств. Высказано мнение, что они зависят от вида и существенности нарушения. Несущественные нарушения, подвергающие сомнению достоверность доказательств в результате нарушения процедурных требований закона об осуществлении процессуальных действий на допустимость доказательств не влияют; существенные же нарушения этого вида – могут быть преодолены определенными в законе способами. Существенные процессуальные нарушения второго вида, связанные с ущемлением прав и свобод личности однозначно признаются недопустимыми, хотя тоже при определенных условиях могут быть преодолены при осуществлении доказывания; несущественные же нарушения этого вида – могут иногда и не вызывать недопустимости доказательств в случае их получения в состоянии крайней необходимости. В связи с последним предложением в работе высказано предложение о введении в отечественный уголовный процесс института крайней необходимости.

Ключевые слова: доказательства, процессуальная форма, права и свободы, существенные нарушения, несущественные нарушения, крайняя необходимость.

Вапнярчук В. The legal consequences of a breach of procedural forms for gathering evidence in criminal proceedings

The article devoted to the problem of the admissibility of evidence in criminal proceedings, and particularly one of the key rules that defines the property - observance of proper order of the method of forming the evidential basis (collection of evidence). Have been analyzed different approaches to the question of the legal consequences of violating of procedural forms of obtaining evidence. Suggested that they depends on the type and

significant of violation. Insignificant violations that puts the authenticity of the evidence in doubt of a result of violation the procedural requirements of the law do not affect on the implementation procedural actions on the admissibility of evidence; significant violation of the same kind - could be overcome by the ways that are defined in the law. Significant procedural violation the second type associated with pinching the rights and freedoms are recognized as clearly inadmissible, although in certain circumstances could be overcome in the implementation of proving; insignificant violation of this kind - sometimes could be cause of not inadmissibility of evidence in case of receipt of a state of extreme necessity. Concerning the latter opinion in this article there was suggested introduction the procedure institute of extreme necessity in criminal process.

Key words: evidence, procedural form, the rights and freedoms essential violations insignificant violations, extreme necessity.